

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Aangeleerd ijshockey. Een politieke geschiedenis van sport in Rusland

Does, René

Citation

Does, R. (2008). Aangeleerd ijshockey. Een politieke geschiedenis van sport in Rusland. *Leidschrift : Brood En Spelen. Sport Als Kracht In De Samenleving*, 23(December), 85-97. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73245>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73245>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Aangeleerd ijshockey. Een politieke geschiedenis van sport in Rusland

René Does

Wie het houden van de Olympische Spelen in Peking in verband bracht met negatieve politieke verschijnselen in China, kon vaak het verweer krijgen dat politiek en sport van elkaar gescheiden moesten blijven en kritiek op de Chinese politiek op dat moment ongewenst was. In de beleving van de individuele sporter en de individuele supporter mogen politiek en sport gescheiden werelden zijn, in de praktijk zijn ze dit niet. Tussen sport en politiek is sprake van wederzijdse beïnvloeding. De politiek wil graag grote sporttoernooien organiseren en moedigt sportieve successen aan, omdat deze het internationale aanzien van een land en zijn maatschappelijke ordening vergroten. Anderzijds worden in de nationale sportcultuur de politieke, maatschappelijke en economische verhoudingen van een land weerspiegeld.

Bovenstaande geldt in bijzondere mate voor een autoritair geregeerd land als Rusland en zijn voorganger, de totalitair bestuurd Sovjet-Unie. In de voormalige Sovjet-Unie werden praktisch alle aspecten van het maatschappelijke en individuele leven gestuurd door de staat, die zich hierbij liet leiden door de communistische ideologie. Dit gold ook voor de sport. Het schetsen van de geschiedenis van de sport in Rusland wordt daarom automatisch vooral een politieke geschiedenis. Als rode draad door het verhaal zal de opmerkelijke continuïteit van de grote invloed van de politiek op de sport worden gevolgd. De sportgeschiedenis van Rusland kan in drie periodes worden opgedeeld: de vooroorlogse communistische periode, de naoorlogse communistische periode en de postcommunistische tijd.

Vooroorlogse communistische periode

Over sport in de tsaristische tijd valt niet veel bijzonders te vertellen. Hoewel er in enkele sporten landelijke competities waren, bleef het beoefenen ervan beperkt tot de hogere standen. Volgens Van den Heuvel genoot het tsaristische Rusland internationaal aanzien op het gebied van schaatsen en worstelen, maar over het algemeen bleven de aantallen

sportbeoefenaars en de prestaties aan de magere kant.¹ Naast sportclubs hielden jongerenorganisaties als de padvinderij zich met lichamelijke opvoeding en sport bezig. In 1912 werd een staatsorgaan voor de sport opgericht.

Na de communistische revolutie kwam dit rudimentaire sportsysteem onder controle van de Algemene Militaire Opleiding (*Vsevoeboetsj* volgens het Russische acroniem). Zoals de naam al zegt had deze organisatie in de eerste jaren na de revolutie, de periode van het oorlogscommunisme, in de eerste plaats een militaire taak: ze moest de lichamelijke conditie van rekruten en soldaten opvoeren.²

In 1923 werd de *Vsevoeboetsj* alweer opgeheven. In de rest van de jaren twintig werden vervolgens de organisatorische en ideologische grondslagen van de sovjetsport gelegd. Overigens werd aanvankelijk niet de term sport gebruikt, maar het veel bredere begrip *fizitsjeskaja koeltoera*, 'lichamelijke cultuur'. In Rusland wordt het acroniem *fizkoeltoera* gebruikt. Van den Heuvel geeft de volgende definitie van *fizkoeltoera*: 'De fysieke cultuur is het totaal aan prestaties en waarden op het gebied van de lichamelijke opvoeding, daarbij inbegrepen de materiële voorzieningen die nodig zijn om die prestaties te leveren.'³

Daarnaast kreeg de *fizkoeltoera* in een resolutie van de communistische partij uit 1925 een duidelijke maatschappelijke opdracht:

De fysieke cultuur moet niet alleen gezien worden vanuit het gezichtspunt van de volksgezondheid en de lichamelijke opvoeding, als aspect van de culturele, economische en militaire training van jongeren en als middel ter socialisering van de massa's (...) maar als een middel om de grote massa van arbeiders en boeren te verenigen rond de verschillende partij-, sovjet- en vakbondsorganisaties, door welke zij bij maatschappelijke en politieke activiteiten kunnen worden betrokken.⁴

Ook de organisatorische basis van de sovjetsport werd in de jaren dertig gelegd. In 1923 werd een staatsorgaan voor de lichamelijke cultuur opgericht, de Opperste Raad voor de Fysieke Cultuur. Deze

¹ M. van den Heuvel, *Sport in de Sovjetunie* (Haarlem 1978) 19.

² Van den Heuvel, *Sport in de Sovjetunie*, 19-20.

³ Ibidem, 14.

⁴ James Riordan, 'Soviet Sport and Soviet Foreign Policy', *Soviet Studies* 3 (1974) 322-343, aldaar 323, op. cit.

regeringsinstelling heeft tot het einde van de sovjettijd bestaan, hoewel regelmatig – als gevolg van bestuurlijke hervormingen – onder achtereenvolgende namen als Nationale Raad, Staatscomité en Ministerie. Ook andere ministeries kregen taken op sportgebied toebedeeld, zoals Onderwijs, Defensie en Binnenlandse Zaken. De Communistische Partij van de Sovjet-Unie (CPSU) had de politieke controle over het sportbeleid van deze uitvoerende instanties en nam daartoe partijresoluties op het gebied van de fysieke cultuur aan. De CPSU had ook de controle over de maatschappelijke organisaties die geheel of gedeeltelijk actief waren op het gebied van de fysieke cultuur, zoals de 36 sportverenigingen, de communistische jongerenorganisatie Komsomol, jagersclubs en de Centrale Raad voor Toerisme.⁵

Van de 36 sportverenigingen in de hele Sovjet-Unie werden er 34 geleid door per bedrijfstak georganiseerde vakbonden. Deze 34 verenigingen hadden in iedere unierepubliek onderafdelingen (de voormalige Sovjet-Unie omvatte vijftien unierepublieken). In de eerste plaats ging het om de afdelingen in iedere unierepubliek van vijftien landelijke vakbonden die beroepsgroepen op het platteland organiseerden en van vijftien vakbonden die dit voor stedelijke beroepsgroepen deden. Zo sportten de Russische werknemers in de chemische industrie bij de sportvereniging Chimik (De Chemicus) en de Oekraïense mijnwerkers bij Sjachtjor (De Mijnwerker). Daarnaast waren er vier landelijke, de hele Sovjet-Unie omvattende sportverenigingen op vakbondsbasis, namelijk Lokomotiv voor het spoorwegpersoneel, Vodnik (De Waterman) voor de werknemers in de binnenvaart, Spartak voor de ambtenaren en Boerevestnik (De Stormvogel) voor de studenten. Buiten dit op de bedrijfstakvakbonden gebaseerde stelsel werden er nog twee beroemd geworden verenigingen opgericht: Dinamo voor de werknemers van de binnenlandse veiligheidsdiensten en de Centrale Legersportclub (CSKA) van het leger. Al deze verenigingen hadden plaatselijke afdelingen.⁶ De bijbehorende clubnamen zijn tot de dag van vandaag gangbaar en bekend. De emoties van clubsupporters werden door de organisatiestructuur van sportverenigingen aangewakkerd door zowel departementalisme (*vedomstvennost*) als lokalisme (*mestnitsjestvo*). De felste supportersstrijd in het sovjetvoetbal bijvoorbeeld was die tussen Spartak Moskou en Dinamo Kiev.

Vanaf het begin van de jaren dertig werd in principe van iedere

⁵ Van den Heuvel, *Sport in de Sovjetunie*, 33-51.

⁶ Riordan, 'Soviet sport and Soviet foreign policy', 323.

sovjetburger verwacht dat hij of zij aan zijn of haar lichamelijke conditie werkte. Deze gymnastiek, want dat was het vooral in de praktijk, werd per bedrijf georganiseerd en collectivistisch beoefend. Collectivisme was een leidend orderingsprincipe van het maatschappelijke leven in de Sovjet-Unie. De sportactiviteiten gingen dus ook met een zekere mate van dwang gepaard. Dit massale gymmen en sporten werd officieel georganiseerd in het programma *Gotov k troedoe i oborone* (Voorbereid op arbeid en verdediging), dat bekend werd onder de afkorting GTO. Wie bepaalde limieten op terreinen als hardlopen, verspringen, zwemmen en schieten haalde, kreeg een speciale GTO-medaille. Groepen sporters binnen het programma werden op basis van geslacht en leeftijdscategorie ingedeeld. Sinds de invoering in 1931 hebben tientallen miljoenen sovjetburgers het GTO-insigne gehaald.⁷ Het GTO-programma had dus een sterke militaristische component. Het GTO-programma had een sterke militaristische en utalitaristische component: het was er primair op gericht jonge mensen op de arbeid en de militaire dienst voor te bereiden.⁸

Een tweede, aan het GTO-programma gerelateerd orderingsprincipe van de sovjetsport werd het onderscheid tussen *massovost* (massaliteit) en *masterstvo* (meesterschap). In hedendaagse termen zijn deze begrippen te omschrijven als breedtesport en topsport. Op grond van dit onderscheid ontstond een piramidestructuur in de sovjetsport. De miljoenen sporters die een GTO-medaille hadden gekregen, waren de sporters die de breedtesport aan de basis gestalte gaven. De sporters die zich vervolgens ontwikkelden tot topsporters konden achtereenvolgens vier sporttitels verdienen: kandidaat-meester in de sport, meester in de sport, meester in de sport van internationale klasse en verdienstelijk meester in de sport. Achter al deze titels moet 'van de USSR' worden toegevoegd.⁹

Naoorlogse communistische periode

In de naoorlogse periode werd bovenstaand sportstelsel uit de vooroorlogse periode uitgebreid en verdiept. Zo werden voor de verschillende takken van

⁷ Van den Heuvel, *Sport in de Sovjetunie*, 25 en 142.

⁸ Irina Makoveeva, 'Soviet sports as a cultural phenomenon: body and/or intellect', *Studies in Slavic cultures* 3 (2002) 9-32, aldaar 12, <http://www.pit.edu/~slavic/grads.html>. Geraadpleegd: 15 juli 2008.

⁹ Riordan, 'Soviet sport and Soviet foreign policy', 323-325.

sport nationale sportfederaties opgericht. Geld voor sportfaciliteiten kwam uit de landelijke, unierepublikeinse en plaatselijke begrotingen en contributiegelden. Sinds oktober 1970 kwam er bovendien geld uit een onder de bevolking populaire sportlotto. De uitgaven voor lichamelijke opvoeding en sport in de landelijke begroting stegen tussen 1950 en 1975 van 26 naar 67 miljoen roebel.¹⁰ In 1971 waren in de Sovjet-Unie bijna 212.000 sportverenigingen actief, die bij elkaar ruim 45 miljoen leden telden. Bijna een derde deel betrof schoolsportclubs; de overigen waren aan bedrijven en staatsinstellingen verbonden.¹¹ Het GTO-programma bleef functioneren, al kreeg het in maart 1972 wel een nieuwe invulling omdat in het oude programma de klad was gekomen. Werknemers lieten zich moeilijker overhalen om in hun vrije tijd deel te nemen en bedrijven en staatsinstellingen vonden het organiseren van sportactiviteiten een steeds grotere last. Het vernieuwde programma werd met veel propaganda ingevoerd. De cijfers over het aantal mensen dat twee jaar later aan het vernieuwde programma meedeed zijn niet eenduidig: ze lopen uiteen van 10 tot 20 procent van de sovjetbevolking van 250 miljoen mensen.¹²

Het sportstelsel van de Sovjet-Unie werd gevormd in de tijd van Stalin en had daardoor kenmerken van de stalinistische maatschappijordening. Het was collectivistisch en militaristisch; het moest de opbouw van de industrie ondersteunen en kende een aanzienlijke mate van dwang. Tijdens de periode van Dooi onder partijleider Nikita Chroesjtsjov (1953-1964), die gepaard ging met een destalinisatiecampagne, vond ook in de sport een zekere humanisering plaats. Deze kwam met name tot uitdrukking in de individualisering van de sportbeoefenaar: terwijl in de Stalin-tijd sporters als anonieme leden van collectieven werden gepresenteerd, kwam er onder Chroesjtsjov meer belangstelling en aandacht voor de lichamelijke en intellectuele kwaliteiten van de individuele sporter.

Sport werd niet meer louter vanuit zijn maatschappelijke functies en nut beoordeeld, maar nu ook gezien als middel ter bevordering van het persoonlijk lichamelijke en intellectuele welzijn. Door de nieuwe interesse voor het geestelijke aspect werd schaken steeds populairder. Voor het eerst werden sporters landelijk bekende sportsterren, onder wie de legendarische keeper Lev Jasjin, gewichtheffer Joeri Vlasov, turnster Larisa Latynina en

¹⁰ Van den Heuvel, *Sport in de Sovjetunie*, 51-54.

¹¹ Ibidem, 131.

¹² Ibidem, 142-143; Riordan, 'Soviet sport and Soviet foreign policy', 325.

schaker Michail Tal.¹³ Onder Chroesjtsjovs opvolger Leonid Brezjnev (1964-1982) vond er, net als in de rest van de sovjetmaatschappij, weer een zekere mate van 'restalinisering' plaats in die zin dat de machthebbers de maatschappelijke taken van de sport weer sterker benadrukten ten nadele van de individuele sportbeleving.¹⁴

Een zeer belangrijke ontwikkeling op sovjetsportgebied in de naoorlogse periode was internationalisering. Vóór de Tweede Wereldoorlog was de Sovjet-Unie afwezig op grote internationale sporttoernooien. Tussen 1946 en 1958 werd de Sovjet-Unie lid van dertig internationale sportfederaties en in 1972 was het land lid van 56 internationale sportfederaties. Internationale sportactiviteiten werden gezien als wezenlijk bestanddeel van de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie en als propagandawapen in de mondiale ideologische tweestrijd tussen kapitalisme en communisme, zoals blijkt uit het volgende citaat uit een schaakboek uit 1951:

Het toenemende aantal successen van sovjetsporters heeft vandaag de dag bijzondere politieke betekenis. Iedere nieuwe overwinning is een overwinning voor de sovjetvorm van samenleving en het socialistische sportsysteem; ze leveren een overtuigend bewijs van de superioriteit van de socialistische cultuur over de in verval zijnde cultuur van de kapitalistische staten.¹⁵

Buitenlandse sportactiviteiten werden door de sovjetleiders als een instrument van de buitenlandse politiek gezien en als zodanig ingezet. Riordan onderscheidt vijf buitenlandpolitieke doelstellingen die de sovjetstaat met het inzetten van de sport nastreefde. Deze zijn:

1. Het aanhalen van de banden met groeperingen en organisaties in het niet-socialistische buitenland die met de Sovjet-Unie sympathiseerden of hiertoe geneigd waren, zoals de communistische partijen. Deze contacten zouden de autoriteit van 'burgerlijke' regimes kunnen ondermijnen. Overigens mochten deze organisaties het door Chroesjtsjov afgekondigde beleid van de 'vreedzame co-existentie' van de kapitalistische en de communistische wereld niet in gevaar brengen.

¹³ Makoveeva, 20-25. Geraadpleegd: 15 juli 2008.

¹⁴ Ibidem, 24.

¹⁵ Riordan, 'Soviet sport and Soviet foreign policy', 322, op. cit.

2. De bevordering van goed nabuurschap met staten die aan de Sovjet-Unie grensden, zoals de Scandinavische Oostzee-landen, de Balkan en het Midden-Oosten, om internationale strategische voordelen te boeken en de vooruitgang onder het communisme aan deze landen te tonen. Met buurland China werden de sportcontacten in 1961 echter volledig verbroken, nadat het tot een ideologische breuk tussen de Sovjet-Unie en China was gekomen.
3. De bevordering van de mondiale status van de USSR en het sovjetcommunisme door het behalen van superioriteit in de mondiale sportwereld.
4. De versterking van de eenheid binnen het blok van socialistische landen en van de voorhoedepositie van de Sovjet-Unie binnen dit blok.
5. Het winnen van steun voor de Sovjet-Unie en haar beleid in de ontwikkelingslanden in Afrika, Azië en Zuid-Amerika. Nadat op haar aandringen Zuid-Afrika vanaf 1963 van deelname aan Olympische Spelen werd uitgesloten vanwege het apartheidsregime in dat land, kon de Sovjet-Unie in de rest van Afrika op veel goodwill rekenen.¹⁶

Binnen de internationale sportcontacten nam het grootste sportevenement ter wereld, de Olympische Spelen, een spilpositie in. De eerste Olympische Spelen waaraan de Sovjet-Unie meedeed waren die van 1952 in Helsinki. Het debuut op de Olympische Winterspelen volgde in 1956 in het Italiaanse Cortina d'Ampezzo. In alle Olympische Spelen volgde een felle tweestrijd tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten (een wedstrijd communisme - kapitalisme) voor de winst in het medailleklassement. Deze wedstrijd werd bijna altijd door de Sovjet-Unie gewonnen.¹⁷ Het grote politieke belang dat aan succes op de Olympische Spelen werd gehecht blijkt uit de volgende woorden uit 1968 van vice-voorzitter Aleksandr Ivonin van het Staatscomité voor Fysieke Cultuur en Sport: 'In de evaluatie van de betekenis van sport in internationale toernooien moeten we niet vergeten dat, terwijl wereld- en Europese kampioenschappen natuurlijk belangrijk zijn, overwinningen op Olympische Spelen een politieke weerklank krijgen.'¹⁸

De ijshockeysuccessen van de Sovjet-Unie zijn een aardige illustratie.

¹⁶ Riordan, 'Soviet sport and Soviet foreign policy', 326-342.

¹⁷ Ibidem, 333-334.

¹⁸ Ibidem, 333, op. cit.

Pas na de Tweede Wereldoorlog deed ijshockey zijn intrede in het land, maar in 1954 werd de Sovjet-Unie al wereldkampioen en in 1956 meteen Olympisch kampioen, om vervolgens in de wereld bekend te blijven als dé ‘traditionele’ ijshockeygrootmacht. Bij het opbouwen van de ijshockeysport werd de hulp ingeroepen van trainers uit de communistische broederstaat Tsjecho-Slowakije, dat wel al veel langer een traditionele ijshockeygrootmacht was. Bij de vraag welke sporten ontwikkeld dienden te worden, lieten de sportautoriteiten in de Sovjet-Unie zich sterk leiden door de vraag of zo’n sport een olympische sport was.¹⁹ Ook was het voor de ontwikkeling van een sport voordelig als de politieke leiders er fan van waren. Zo was partijleider Brezjnev een grote liefhebber van ijshockey.

De sterke band tussen (internationale) politiek en Olympische Spelen kwam overduidelijk naar voren tijdens de Koude Oorlog. In 1980 werden de Olympische Spelen voor het eerst in Rusland, in Moskou, gehouden, maar als protest tegen de recente sovjetinval in Afghanistan werden deze Spelen door 65 landen, waaronder de Verenigde Staten, geboycot.²⁰ Als wraak bleven de Sovjet-Unie en de andere Oostblok-staten vier jaar later weg bij de Olympische Spelen in Los Angeles. Om Von Clausewitz te parafraseren: ‘Olympische Spelen zijn de voortzetting van politiek met andere middelen.’²¹

Vanwege de internationalisering in de sovjetsport en het daaruit volgende najagen van sportsuccessen kwam er een grote prestatiedwang en -drang onder sporters. Er kwam in het sportbeleid een grotere nadruk op topsport te liggen, ten nadele van de breedtesport. De *masterstvo* ging de *massovost* overheersen. Deze verschuiving kwam ook tot uitdrukking in de officiële terminologie over sport. Viel sport in de vooroorlogse periode onder het verzamelbegrip *fizikoeltoera*, nu kwam er ook terminologisch een scheiding tussen breedtesport en topsport: *fizikoeltoera* werd opgevolgd door *fizikoeltoera i sport*, ‘fysieke cultuur en sport’.

Tot besluit nog een enkele opmerking over sport gedurende de perestrojka onder partijleider Michail Gorbatsjov (1985-1991). De meest opmerkelijke ontwikkeling op sportgebied was de snel groeiende populariteit van vechtsporten. Dit had te maken met het feit dat het in het kader van de economische hervormingen mogelijk werd private

¹⁹ Riordan, ‘Soviet sport and Soviet foreign policy’, 333 en 339.

²⁰ Sandra Budy, ‘The Olympic Games in Russia’, *Kultura* 3 (2007) 12-13.

²¹ Kirill Kobrin, ‘Na olimpijskich dorozjkach vojny’, <http://polit.ru>. Geraadpleegd: 6 augustus 2008.

éénmansbedrijven en coöperaties op te richten. Op sportgebied waren zulke bedrijfjes makkelijk op te richten in sporten die weinig ruimte en investeringen vereisten, met name vechtsporten. Vaak werden vechtsportclubs opgericht in kelders van woonflats. Bovendien vulden zulke clubs een gat in de markt. Ze waren populair bij jongeren uit de lagere sociale klassen en bij misdaadbendes, die in deze periode ook snel opbloeden als beschermers dan wel afpersers van de nieuwe bedrijfjes in de privé-sector.²²

Postcommunistische tijd

Onder de eerste president van het onafhankelijke Rusland, Boris Jeltsin (1991-1999), raakte de sport in Rusland ernstig in verval als gevolg van de economische crisis en politieke onrust gedurende zijn bewind. Ook internationaal had Rusland sterk aan invloed moeten inleveren. Sportfaciliteiten raakten in verval. De publieke belangstelling voor sport nam sterk af. Er was zelfs sprake van groeiende afkeer en afgunst onder de verarmde bevolking tegenover de voetballers en ijshockeysers die in het Westen hun sportieve kunsten voor veel geld ten bate maakten. Onder Jeltsin vond er door de grotere openheid van de grenzen een nieuwe vorm van internationalisering in de sport plaats: sporters konden nu buitenlandse transfers maken.

Het snelle verval van het Russische ijshockey na de bloeiperiode in de Brezjnef-tijd illustreerde deze veranderingen wellicht het beste. De politiek had onder Jeltsin geen geld en aandacht meer voor deze tak van sport. Praktisch zonder uitzondering vertrokken de beste ijshockeysers naar de competities in Amerika en Canada. Na de snelle opbloei onder Brezjnef volgde nu een even snelle neergang.

Internationale sportwedstrijden maakten eveneens minder aandacht en opwinding los, omdat Russische sporters met hun collega's uit de andere voormalige unierepublieken (minus de drie Baltische staten Estland, Letland en Litouwen) optraden onder de vlag van het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten, het losse samenwerkingsverband van voormalige unierepublieken dat de ondergang van de Sovjet-Unie zo soepel mogelijk moest laten verlopen. Dit gezichtsloze GOS kon weinig sportliefhebbers

²² Olga Chepurayeva, 'Sport and lifestyle', *Kultura* 3 (2007) 3-8, aldaar 4.

opwinden.²³

Eén sport vormde een uitzondering op deze ontwikkelingen in de Jeltsin-tijd, namelijk tennis. Tennis maakte een snelle ontwikkeling door. Dit kwam vooral doordat president Jeltsin zelf een groot tennisliefhebber was. Ruslands beste tennistrainer, Sjamil Tarpisjev, werd de persoonlijke tenniscoach van Jeltsin en kreeg een kantoor in het Kremlin om daar als presidentieel sportadviseur te fungeren. Om de grote baas in het Kremlin te plezieren gingen de nieuwe rijken geld steken in het tennis, zoals door de organisatie van het grote internationale tennistoernooi om de Kremlin Cup. Overigens was tennis historisch altijd al een populaire elitesport geweest in Rusland. Tennis werd omstreeks 1875 in Rusland geïntroduceerd door de Engelse cavaleriemajoor Walter Wingfield. Bekende tennisliefhebbers uit de tsaristische tijd waren tsaar Nicolaas II en de schrijver Lev Tolstoj. Hoewel ook Lenin van tennis hield en het speelde, werd de sport in de sovjettijd als zijnde ‘bourgeois’ afgewezen. Het was toen moeilijk om tennisbanen te vinden. Onder de sovjetelite bestond echter altijd vraag naar meer tennisfaciliteiten, zoals bleek uit een discussie over tennis in het midden van de jaren zeventig in het voor communistische begrippen liberale intellectuele weekblad *Literatoernaja Gazeta*. In het artikel ‘Waarom tennis’ legde een lid van de Academie van Wetenschappen uit dat na een drukke werkdag een partijtje tennis zijn gestel direct weer in evenwicht bracht.²⁴

Onder Jeltsins opvolger Vladimir Poetin (2000-2008) was er sprake van politieke stabilisering en economische wederopbloei. De voormalige sovjetrepublieken traden internationaal niet langer onder het banier van het GOS op, maar als zelfstandige staten. Dit alles kwam ook de Russische sport ten goede. Bovendien was president Poetin zelf een groot sportliefhebber (judo, zwemmen, paardrijden) en cultiveerde hij zijn sportieve imago.

In de sport zijn de maatschappelijke ontwikkelingen onder Poetin weer duidelijk terug te vinden. Zo is er sprake van sterke individualisering. Sport wordt door de Russen niet langer in collectieve vormen en onder een zekere mate van dwang beoefend, maar op vrijwillige en individuele basis. Veel Russische stedelingen zijn tegenwoordig lid van een fitnessclub en sporten dus meer op individuele basis en wanneer het hén uitkomt. In 2007

²³ Ljoebov Boroessjak, ‘Foetbol kak katalizator patriotizma’, <http://polit.ru>. Geraadpleegd: 7 juli 2008.

²⁴ Alexander Nikolayev, ‘Tennis in Russia: a popular national sport’, *RIA Novosti*, 5 januari 2008; Van den Heuvel, *Sport in de Sovjetunie*, 252-253.

bestonden er in Moskou ruim 350 fitnessclubs, die vaak 24 uur per dag open waren.²⁵

Een tweede ontwikkeling is commercialisering. Onder Poetin werd er veel geld in de sport geïnvesteerd. Deze commercialisering vond wel plaats in de typisch Russische vorm van ‘oligarchisering’. Leden van de nieuwe klasse van superrijken, de oligarchen, die hun bezit hebben opgebouwd door in de jaren negentig handig te profiteren van de privatisering van de staatsbedrijven, werden onder Poetin als wederprestatie meer of minder gedwongen in de Russische sport te investeren. De bekendste werd oliebaron Roman Abramovitsj, die niet alleen de Engelse voetbalclub Chelsea mocht kopen, maar ook investeerde in CSKA Moskou en in de breedteontwikkeling van het Russische voetbal. Een vergelijkbare ontwikkeling heeft in het ijshockey plaatsgevonden. In deze tak van sport was het een andere oliemiljardair, Aleksandr Medvedev, die er geld in stak. Hij steunde de opbouw van een nieuwe nationale ijshockeycompetitie, de Superliga, en wil bewerkstelligen dat het nationale ijshockeyteam tijdens de komende Olympische Winterspelen in Vancouver (2010) en Sotsji (2014) weer onverslaanbaar wordt.²⁶ De rijkste man van Rusland, aluminiummagnaat Oleg Deripaska, die een persoonlijk vermogen van bijna twintig miljard euro bezit, heeft als opdracht gekregen de infrastructuur voor de Olympische Winterspelen in Sotsji op orde te brengen.²⁷

De ook in Rusland plaatsvindende erotisering van het openbare leven kreeg in de sport eveneens haar weerslag. De mooiste sportsterren gingen tot de nationale sekssymbolen behoren. In het Westen werden vooral de tennissters Anna Koernikova en Marija Sjarapova bekend, maar de Russische liefhebbers van sport en vrouwelijk schoon hebben in de Russische uitgaven van bladen als *Playboy* en *Maxim* naaktreportages kunnen zien van onder meer schaatster Svetlana Zjoerova, wielrenster Zoelfija Zabirowa, kunstschaatser Irina Lobatsjeva en de turnsters Svetlana Chorkina en Alina Kabajeva. Ook een enkele mooie mannelijke sporter gaat wel eens uit de kleren voor een fotoreportage, zoals bijvoorbeeld roeier Aleksandr

²⁵ Chepurnaya, ‘Sport and lifestyle’, 6; Tim B. Peters, ‘Fitness, Russian style’, *Kultura* 3 (2007) 9-10.

²⁶ Steve Keating, ‘Russia renaissance has Olympic gold as next target’, *Reuters*, 19 mei 2008.

²⁷ Mark Franchetti, ‘The Games plan of Rusal chief Oleg Deripaska’, *The Sunday Times*, 13 april 2008.

Kostoglod.²⁸ Even terzijde: op zaterdag 12 april 2008 bracht de Moskouse showkrant *Moskovski Korrespondent* het bericht naar buiten dat Poetin en de uitzonderlijke mooie en buigzame turnster Kabajeva een verhouding zouden hebben, maar dit werd door beiden meteen ontkend, waarna de krant onmiddellijk het loodje legde.

Tot slot vond er een herideologisering van de sport plaats. Moest de sport in de communistische tijd de superioriteit van het communisme over het kapitalisme aantonen, onder Poetin kreeg sport de taak de hernieuwde grootmachtstatus van Rusland te onderstrepen. Allerlei vormen van sportpatriottisme werden aangemoedigd. Zo werd Rusland tijdens het EK Voetbal in 2008 door een golf van voetbalpatriottisme overspoeld. Soms dreigde dit patriottisme te ontaarden in extreem nationalisme en xenofobie.

Het resultaat van het sportbeleid onder Poetin was dat de Russische sport in de eerste helft van 2008 een opmerkelijke reeks internationale successen behaalde. Het nationale ijshockeyteam werd weer wereldkampioen, in de mondiale top tien van tennisssters stonden vijf Russinnen, Zenit Sint Petersburg won aan de hand van de Nederlandse trainer Dick Advocaat de UEFA-Cup en het nationale voetbalelftal haalde onverwachts de halve finale van het EK Voetbal in Oostenrijk en Zwitserland. Ook dit laatste succes werd geleid door een Nederlandse en dus buitenlandse trainer, Guus Hiddink, maar om het voetbalsucces nog meer te nationaliseren werd Hiddink het Russische staatsburgerschap aangeboden.

In relatie tot de erfenis van de sovjetsport is er in de postcommunistische sport sprake van enkele duidelijke vormen van continuïteit, met name in de discussie over *massovost* en *masterstvo* en de spilfunctie van de Olympische Spelen in de internationale sportactiviteiten. Wat betreft het eerste punt: door de nieuwe internationale sportsuccessen was het met de *masterstvo* weer goed gekomen. De nieuwe president Dmitri Medvedev, die ook een liefhebber en beoefenaar van sport is (yoga en zwemmen), verklaarde enkele maanden voor zijn aantreden dat naar zijn zin te weinig Russen aan sport deden. Omdat twintig procent van de Russen aan sport deed, dus nauwelijks meer dan in de sovjettijd, terwijl het aanbod wel was verbeterd, vroeg hij: 'Wat doet die andere 80 procent?' Daarom stelde hij voor om na de topsport ook weer de breedtesport te ontwikkelen, waarbij hij een directe link legde met de *massovost* in de sovjettijd: 'Het zou

²⁸ Aleksandr Kotsjetkov, 'Potsjemoe zvezdy spota vsjo tsjasjtsje obnazjajoetsja', *Novyje Izvestija*, 28 december 2007.

goed zijn om terug te keren naar het systeem dat in de sovjettijd bestond en het te verbeteren.²⁹ Komt er weer meer dwang om de Russen tot sporten te bewegen?

Illustrerend voor de gebleven spilfunctie van de Olympische Spelen in het internationale sportbeleid was de uitspraak van de president van het Russisch Olympisch Comité, Leonid Tjagatsjev, voor aanvang van de Olympische Spelen in Peking: 'Het moeilijkste tijdens de Spelen is winnen. Want iedere Olympische Spelen zijn immers een oorlog in het klein.'³⁰ Vanwege de nog altijd grote invloed van de olympische status van sporten op het binnenlandse sportbeleid was voorzitter Dmitri Kiseljov van de Russische Honkbalbond teleurgesteld dat honkbal na Peking van het olympische programma zou verdwijnen. Honkbal werd midden jaren tachtig in Rusland ingevoerd, nadat het Internationaal Olympisch Comité aankondigde het honkbal in Barcelona (1992) te introduceren. Kiseljov dacht dat honkbal in Rusland een populaire sport zou kunnen worden, maar honkbal zal na het schrappen van deze sport uit het olympische programma waarschijnlijk helemaal wegwijnen. 'In Rusland wordt het meeste geld uitgegeven aan sporten die onderdeel zijn van het olympische programma. De rest krijgt erg weinig.'³¹

De Russen waren bijzonder blij en trots toen president Poetin voor het Russische Sotsji de organisatie van de Olympische Winterspelen van 2014 binnen haalde. Tijdens deze spelen zullen de Russen ongetwijfeld de wederopstanding van hun land uit de afgelopen jaren willen tonen door ze organisatorisch en sportief tot een groot succes te maken, net zoals de Chinezen voorhadden met de recente Spelen in Peking. Politici en bevolking moeten zich echter afvragen of deze spelen wel een soepele Russische propagandashow zullen worden. Gezien de autoritaire tendensen in het land zullen deze Spelen bijna zeker – weer net als bij die in Peking met betrekking tot China – aanleiding zijn om Rusland vaker kritisch te benaderen. Bovendien grenst Sotsji aan de woelige Kaukasus, en in 2014 zal de rust daar waarschijnlijk niet zijn teruggekeerd. Rusland en de rest van de wereld zullen tegen die tijd merken dat sport nog steeds met politiek verbonden is.

²⁹ 'Russia Should Create Qualitatively New Mass Sport Systeem - Medvedev', *Itar-Tass*, 21 februari 2008.

³⁰ *Novye Izvestija*, 28 juli 2008.

³¹ Gennady Fyodorov, 'Russian baseball in danger of striking out', *Reuters*, 17 juli 2008.